

Pratarmė

Viešvilės gyvenvietė, įsikūrusi Lietuvos upių tėvo Nemuno ir Viešvilės upelio santakoje, mena gilią senovę. Pasidomėkime, ką apie tai byloja istoriniai dokumentai.

Baltų gentys į šiuos kraštus kėlėsi nuo I tūkstantmečio pradžios iki IX a. Profesoriaus Kazimiero Būgos nuomone, anksčiausiai iš visų baltų atvyko prūsai. Jie kūrėsi tarp Vyslos ir Nemuno.

Nuo IX a. vakarų baltai pradėjo jungtis į žemių sąjungas, kurių paskirtis buvo apsiginti nuo Nemuno pakrančių gyventojus puldinėjančių vikingų. Tą liudija dar prieš tūkstantį metų prie senojo Nemuno krantų palikti vikingų pėdsakai. Daugelyje vietų, tarp jų ir Viešvilėje, kaip spėjama, rasta vikingų kardų, papuošalų¹.

2001–2004 m. archeologinių kasinėjimų duomenys padėjo atskleisti naują puslapį dar mažai tyrinėtoje Viešvilės apylinkių istorijoje. Jie ne tik patvirtino, bet ir papildė istorikų teiginius apie I tūkstantmetyje prie senojo Nemuno vykusį gyvenimą. 2012 m. archeologinių kasinėjimų Kazikėnuose metu rasti radiniai leidžia spėti, kad čia buvęs senojo geležies amžiaus (800–700 m. pr. Kr.) kapinynas. Naudvaryje tirti kapai, rasti laikinos gyvenvietės titnaginiai radiniai ir smulkūs keramikos fragmentai, datuojami I tūkstantmečiu (400–800 m. pr. Kr.)². 2006 m. Smalininkų miestelio teritorijoje pradėtas tyrinėti kapinynas, datuojamas I tūkstantmečio IV–VI a.³ Smalininkų kapinyne rasta dirbinių, turinčių bendrų bruožų su randamais Centrinės, Rytų Europos ir Skandinavijos dirbiniais. Tai rodo, jog ši Nemuno pakrantėje gyvenusi bendruomenė IV a. pab.– V a. nebuvo Europos įvykių nuošalyje. Tęsiant archeologinius tyrinėjimus, atrastas V a. II Viešvilės gyvenvietės kapinynas. 2004 m. atrasta I tūkstantmečio pabaigos neįtvirtinta Viešvilės senovinė gyvenvietė^{4, 5, 6, 7}.

Iki XIII a. pradžios tarp Nemuno ir Vyslos prūsų ir jotvingių žemėse nebuvo jokių slavų ar germanų kultūros pėdsakų: nei jų pilių, nei miestų. Nuo XIII a. pradžios šiose teritorijose gyvenusias prūsų ir skalvių gentis iš pietų pradėjo puldinėti mozūrai, iš šiaurės – kalavijuočiai. 1231 m. Mazovijos kunigaikštis Konradas į pagalbą kovai su prūsų gentimis pasikvietė Dobrynės ordiną. Tais pačiais metais Ordinas pirmą kartą persikėlė per Nemuną, per tris dešimtmečius užėmė visą jo žemupį ir susisiekė su Livonijos ordinu, iki to laiko spėjusiu pasistatyti Jurbarko (*Georgenburg*) ir Klaipėdos (*Memmel*) pilis. Nors Skalva ir jautė Lietuvos kunigaikščių įtaką, bet prie Lietuvos valstybės prisijungti nespėjo, nes jau 1274–1283 m. šias žemes užgrobė minėti ordinais. 1275 m. atplaukę Nemunu kryžiuočiai užėmė Ragainės ir, kaip spėjama, ant Rambyno kalno stovėjusią skalvių religinio centro Ramigės pilis. 1283 m. kryžiuočiai visiškai įsitvirtino Skalvoje ir pradėjo puldinėti žemaičių gentis, gyvenusias teritorijoje tarp Kuršo ir Nevėžio. XIII a. pab. prūsų gentys, kartu ir Nemuno žemupyje gyvenusieji skalviai buvo pavergti. Likusius Mažosios Lietuvos gyventojus, tarp jų ir skalvius, kryžiuočiai nuo XIII a. pavertė baudžiauninkais. Užkariautojai primetė skalviams svetimą krikščionių tikėjimą arba privertė bėgti iš savo gimtųjų vietų pas žemaičius.

Išlikę aprašymai, kad Rytų Prūsijos kraštą ir jame gyvenusias skalvių gyvenamąsias sritis apie 1205–1207 m. nuniokojo maras. Maras, kitos užkrečiamos ligos ir vėliau ne kartą aplankė šį kraštą ir skaudžiausiai paliesdavo pačius neturtingiausius Skalvos krašto gyventojų sluoksnius.

XIII–XIV a. žemėlapyje „Lietuvių ir kryžiuočių kovų laukas“ tarp to meto pilių parodyta ir Trapėnų kryžiuočių pilis⁸.

Archeologinių tyrinėjimų metu Kazikėnuose, Viešvilėje rasta senovės Romos monetų (*Faustinos II*, 161–175 m. po Kr.). Iš to sprendžiama, kad šiose vietovėse jau nuo senų laikų vyko aktyvus gyvenimas, palaikomi prekybiniai ryšiai. Kadangi kryžiuočiai savo pilis statėsi buvusiose baltų piliavietėse ar šalia jų, galima spėti, kad šioje vietoje prieš tai galėjo būti ir skalvių pilis. Tačiau tai dar laukia istorikų tyrinėjimo.

„Atskira mokslininkų grupė Tropy salą, kurioje galimai stovėjusi Pilėnų pilis, spėja buvus į vakarus nuo Šventosios upelio, netoli Viešvilės upelio žiočių kairiajame krante arba čia pat, Nemune buvusioje saloje.“⁹

Visuotinės lietuvių enciklopedijos skyriuje „Skalva“ rašoma: „Pastaruojų metu prie Nemuno ir Šešupės santakos archeologų rastas piliakalnis, su kuriuo sietina Dusburgiečio kronikoje minima pilis Sassowia, Sassow (Šešupės pilis?).“¹⁰ (Tai archeologo dr. Valdemaro Šimėno ir istoriko dr. Vytenio Almonaičio tyrinėtas Raudžių piliakalnis – red. pastaba.)

2011 m. vykdant Karaliaučiaus srities teritorijoje archeologinę ekspediciją, tyrinėti kairiojo Nemuno kranto, Trapėnų (Trappönen, Nemanskoe), Tiužės (Tilsit, Sovetsk) ruožė esantys piliakalniai – skalvių archeologijos bei istorijos paminklai. Iš viso apžiūrėti šeši archeologiniai paminklai, daugiausia dėmesio skiriant Raudžių (Raudsen, Rjadino), arba Nemunijos (Nemonge), piliakalniui¹¹.

Ordino valdymo laikotarpiu iki XVI a. pradžios Viešvilė (*Wischwilffun villa*) su abipus Nemuno buvusiomis kitomis gyvenvietėmis – Antšvenčiais (*Swentoī villa, Antaszwenten*), Smalininkais (*Smalnick villa*), Kazikėnais (*Kussckun villa, Kusikai, Kasiskai, Kosikai, Kussickenen, Kassigkehmen*), Užbaliais (*Ballupen villa, Balupiai, Uschballen, Uszballen*) – tarp 18 kaimų priklausė Butkaus Pakamorės sričiai.

Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus archeologai, išžvalgę apie 120 m² plotą, Viešvilėje rado XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – Aleksandro, Žygimanto Senojo, Žygimanto Augusto laikų – beveik šimto monetų lobį, kuris, kaip spėjama, galėjo būti paslėptas apie 1568–1570 m. Lobia radimvietėje aptikti ir keli II–III a. radiniai: segė, auksuotas stiklo karolis, antkaklės fragmentas ir kt.¹²

Apie panemunėje buvusiose senovinėse Trapėnų, Smalininkų ir Vėžininkų gyvenvietėse vykusį gyvenimą žinome iš tyrinėjimų metu iškastų archeologinių radinių. Apie tai, kad Nemuno pakrantėje buvusiose Viešvilės apylinkėse nuo senų laikų vyko aktyvus gyvenimas, liudija I tūkstantmečio pr. Kr. Naudvario kapinyno, I tūkstantmečio pabaigos neįtvirtintos Viešvilės senovinės gyvenvietės ir II, III, V, IX–XI a. Viešvilės kapinynų radiniai^{13, 14}.

Kaip jau buvo minėta, romėniškojo laikotarpio radinių (tarp jų – Romos imperijos varinės monetos) rasta Viešvilėje, Kazikėnuose ir Trapėnuose, kur, tikėtina, archeologų netyrinėti II–III a. kapai. Net keturi I–IV a. kapinynai nedideliame ruožė rodo tankų šios teritorijos abipus Nemuno apgyvendinimą ir romėniškuoju laikotarpiu. Nors tyrimų labai trūksta, neabejotina, kad gyvenviečių išsidėstymas prie Nemuno rodo šios upės svarbą to meto ekonomikoje, kuri buvo grįsta ir vietos gamybiniu ūkiu, ir, be abejo, mainais¹⁵.

Tarp Jūros ir Šventosios upių tęsėsi po ledynmečio vietomis iki keliolikos metrų storio sluoksniu sunesto nederlingo smėlio žemių plotai, netikę ūkinei veiklai. Tokie plotai vėliau pavadinti dykra. XIII–XV a. jie užžėlė neperžengiamais miškais. Nuo XVI a. šis kraštas, kuriame tęsėsi karališkoji Jūros giria (*Königliche Jurasche Forst*), priklausė Prūsijos valdovams, čia buvo jų medžioklės plotai.

Nemunas nuo seniausiųjų laikų buvo didysis vandens kelias, kuriuo tarp Vakarų Europos valstybių ir Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės buvo palaikomi prekybos ryšiai. Paskutinis incidentas, dėl kurio trūko Lietuvos–Lenkijos valdovų kantrybė ir jie pakilo į kovą su Ordinu, buvo tas, kai ties Ragaine kryžiuočiai sulaikė Nemunu plukdomus Jogailos laivus su grūdais.

Po 1422 m. Melno taikos stengtasi apgyvendinti Mažąją Lietuvą, naujakuriams teikiama įvairių privilegijų. Tačiau tą iki XVIII a. pavyko padaryti tik atskiruose tos girios ploteliuose, kuriuose patogesnėse vietose prie upių įsikūrė keli kaimeliai ir vienkiemiai. Upė *Wayswille* yra paminėta 1385 m. kryžiuočių karo kelių aprašymuose. 1490–1540 m. Prūsijos istoriniuose šaltiniuose aptinkamas ir kaimelis *Wyschswylffen*. Nuo 1542 m. pirmą kartą paminėtas ir Viešvilės kaimas (*Dorf Wischwill*). 1546 m. minimas karališkasis Viešvilės dvaras (*Gut Adlig Wischwill*). O 1665 m. Ragainės apskrities žemėlapiuose jau pažymėtos Švabės ir Viešvilės gyvenvietės. Apie 1724 m. keičiant Prūsijoje krašto teritorinį administracinį suskirstymą, įsteigti mažieji valsčiai. Vieninteliu Ragainės apskrityje dešiniajame Nemuno krante valsčiui steigti pasirinkta Kasikėnų (*Kassigkehmen*) vietovė. 1736 m. Viešvilės parapijos kaimai priskirti Ragainės apskrities Kasikėnų valsčiui (vėliau – Kazikėnai). 1745 m. minimas karališkasis Kazikėnų palivarkas, valdęs 30 ūbų žemės. Kazikėnuose buvo valsčiaus valdžios ir kitos įstaigos. Pamiške, tarp karališkosios Jūros girios ir Nemuno lankų, panemunėmis vingiavo senovinis Karaliaučiaus–Tilžės–Kauno kelias, XV a. tapęs svarbiu vieškeliu. Kazikėnuose prie šio vieškelio įsteigta viena iš pirmųjų Viešvilės apylinkėse pašto stočių. Prie jos kūrėsi užieigos namai, nedidelė gyvenvietė.

1609 m. įsteigta Viešvilės evangelikų liuteronų parapija, kuriai priklausė visi kaimai tarp Jūros ir Šventosios upių iki LDK–Prūsijos valstybinės sienos į šiaurę nuo Nemuno, taip pat Šilėnų, Dirvelių, Vėderaitiškių, Liubėnų, Trapėnų ir kiti kaimai į pietus nuo Nemuno – kairiajame jo krante.

1744 m. dvarininkui Johanui Frydrichui fon Domhardtui pradėjus intensyviai plėtoti vietinę pramonę, Viešvilės gyvenvietė sparčiai išaugo. 1874 m. Viešvilė tapo valsčiaus centru, kuris persikėlė iš Kazikėnų. Viešvilė buvo tapusi didelės pasienio teritorijos administraciniu ir dvasiniu centru. 1744 m. Prūsijos karalius Frydrichas II Viešvilės dvarininkui J. F. fon Domhardtui buvo suteikęs bažnyčios patrono teises ir pavedė globoti visus šios didelės parapijos tikinčiuosius. Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčia, kuriai, kaip spėjama, 1517 m. parinko vietą* (Brandenburg, vėliau pirmosios pasaulietinės Prūsijos valstybės) kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis (*Albrecht von Brandenburg-Ansbach*), po daugkartinių sugriovimų vis atstatinėta, stovėjo iki Antrojo pasaulinio karo¹⁶.

1845 m. įkurta Smalininkų evangelikų liuteronų parapija. XIX a. antrojoje pusėje įkurtas Smalininkų valsčius. Sparčiai besivystant vietos pramonei, išsiplėtus uostui, išaugus pasienio prekybai, apie 1895 m. Smalininkai tapo tikru miesteliu. 1897 m. įkurta Didžiųjų Lankininkų, 1901 m. – Vėderaitiškių, 1902 m. – Trapėnų, 1912 m. – Žukų evangelikų liuteronų parapijos. Susikūrus naujoms parapijoms, nuo didžiosios Viešvilės parapijos atskirta didesnė dalis jai priklaususių kaimų, vienkiemių ir mažųjų girininkijų.

XX a. pradžioje Viešvilė, Smalininkai ir kitos aplinkinės gyvenvietės ekonomiškai sustiprėjo. Viešvilėje pastatyta išsivystusi gatvė su administracinės, gyvenamosios, komercinės paskirties mūriniais namais. Viešvilė tapo miesteliu, kuriame veikė didžiulė lentpjūvė, nemažai kitų vietos pramonės įmonių, vyresnioji girininkija ir keletas stambesnių ūkių.

1919 m. pagal Versalio taikos sutartį atskyrus Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, kairiajame Nemuno krante buvę Šilėnų, Dirvelių, Trapėnų, Liubėnų kaimai pasiliko Karaliaučiaus krašte. Klaipėdos kraštas, kurio iki 1259 m. Didysis Lietuvos kunigaikštis Mindaugas nespėjo prisijungti prie Lietuvos, o su Skalva, Nadruva, Žemaitija ir didesne dalimi Dainavos atidavė kryžiuočiams, 1923 m. pirmą kartą atiteko Lietuvai. Viešvilės gyventojai gavo Lietuvos Respublikos Klaipėdos krašto piliečių pasus.

1944 m. po priverstinės evakuacijos Klaipėdos krašte vietinių gyventojų beveik neliko. Lietuva, jau tapusi sovietų, Klaipėdos kraštą atgavo 1945 m. vasario 4 d. Pokario metais Viešvilė, kaip ir visas Klaipėdos kraštas, apgyvendinta atvykusiais iš įvairių Lietuvos vietų žmonėmis. Mažoji Lietuvos dalis su centru Karaliaučiumi apgyvendinta rusakalbiais. 1947–1951 m. visi negausūs pasilikusieji, nespėjusieji pasitraukti gyventojai, nepaisant tautybės, buvo išvežti į Rytų Vokietiją. 1946 m. Smalininkai tapo apskrities pavaldumo miestu. Jame buvo sudarytas miesto vykdomasis komitetas, o aplinkiniai kaimai iki 1995 m. liko Viešvilės apylinkėje. 1947–1950 m. Viešvilė buvo Smalininkų apylinkės sudėtyje.

Mažajoje Lietuvoje, kaip ir visoje Rytų Prūsijoje, valsčių ribos dažniausiai sutapdavo su evangelikų liuteronų parapijų ribomis. Kazikėnų valsčius ir Viešvilės evangelikų liuteronų parapija iki XIX a. pabaigos buvo centras didelės Prūsijos pasienio teritorijos, besitęsiančios tarp Šventosios, Jūros ir Šešupės upių. Tai bene vienintelis valsčius, kuris iki XIX a. pabaigos buvo išsidėstęs abiejose Nemuno pusėse. Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, visi šio krašto archyvai išgabenti į Vokietiją, todėl Lietuvos istoriniuose šaltiniuose apie jį randame mažai žinių.

Šis leidinys skirtas turtingai savo istorija buvusiai Ragainės apskrities Viešvilės parapijai, Kazikėnų ir vėliau Viešvilės valsčiui. Jame parodyta žemės ūkio, pramonės, kultūros ir švietimo raida, dvasinė ir medžiaginė žmonių kultūra.

Ilgą laiką Lietuvos istorikams buvo sunkiai prieinami Mažosios Lietuvos archyvai. Renkant medžiagą ruošiamai monografijai, teko naudoti nemažai Prūsijos, Vokietijos rašytinių šaltinių. Didelį darbą atliko kraštotyrininkas išėivis iš Viešvilės inžinierius Hansas Erhardtas fon Knoblochas, apie dešimt metų Karaliaučiaus ir Berlyno archyvuose rinkęs medžiagą apie savo gimtąjį Viešvilės kraštą. H. E. fon Knoblochas išleido dešimties tomų Viešvilės istoriją „*Die Wischwiller Dorf-Chronik*“. Tik pastaraisiais metais atsirado galimybė susipažinti su išvežtais archyvais, daugiau susidomėta ir šio krašto istorija, be to, dalis archyvų jau parvežta ir į Klaipėdą. Vis daugiau straipsnių atsirado ir lietuviškuose leidiniuose. Iš vokiečių kalbos versti straipsnius padėjo mokytoja Ramutė Bakaitienė, Margarita Balaševičienė, Vytautas Stasiūnaitis, Jurbarko Antano Giedraičio-Giedriaus gimnazijos mokiniai, vadovaujami vokiečių kalbos mokytojų, kraštotyros medžiagą rinko ir ruošė Viešvilės pagrindinės mokyklos mokytojai.

Monografija „Viešvilė“ pradėta rengti 2012 m. rudenį, panaudojant Viešvilės evangelikų liuteronų bažnyčios kroniką (*Die Wischwiller Kirchen-Chronik für die Jahre 1553 bin 1939*), Hanso Erhardto fon Knoblocho Viešvilės kaimo kronikas (*Die Wischwiller Dorf Chronik*),

2011 m. Valstybinio turizmo departamento UAB „Kiveda“ gidų kursams rašytą Algirdo Sinkevičiaus „Viešvilės istoriją“, 1978 m. dėstytojos Aldonos Mališauskienės Smalininkų tarybinio ūkio technikum istoriją, 1980 m. dėstytojos Birutės Sinkevičienės Viešvilės 9-osios vidurinės kaimo profesinės technikos mokyklos istoriją, 1997 m. mokytojos Danutės Daugirtienės Viešvilės istoriją ir Viešvilės mokyklos istoriją, Viešvilės vaikų globos namų istoriją, vietos ir kitų autorių rašytus straipsnius.

Skaitytojui gali kilti mintis: kodėl čia aprašomos kairiosios Nemuno pusės gyvenvietės, kokią ryšį jos turi su Jurbarko rajone esančia Viešvile? Pagrindinė priežastis, kuri privertė atsigręžti į tarp Nemuno ir Šešupės įsikūrusius buvusius lietuviškus kaimus, – tai Viešvilės bažnyčios kronika (*Kirchenchronik Wischwill für die Jahre 1553 bis 1939*) ir joje aptikti kasos mokesčių dokumentai. Sklaidydami ją mes matome, kad Viešvilės evangelikų liuteronų parapija ilgą laiką jungė abipus Nemuno įsikūrusias gyvenvietes, todėl nutylėti jas reikštų pasakyti tik dalį tiesos.

Pirmojoje Klaipėdos krašto „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Viešvilė“ pakviesti autoriai pateikė ne tik naujus, bet ir kitose šios serijos monografijose nepublikuotus, tačiau moksliniuose leidiniuose skelbtus straipsnius apie Mažosios Lietuvos krašto gamtą, istoriją, architektūrą, kalbą, kultūrą, papročius ir kt.

Monografijos rengėjai ir leidėjai nuoširdžiai dėkoja visų straipsnių, iliustracijų, paveikslų ir nuotraukų autoriams: Berlyno kultūros paveldo valstybinei bibliotekai (*Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz Kartenauskunft*), Vokietijos kartografijos ir geodezijos federalinei agentūrai (*Bundesamt für Kartographie und Geodäsie*), UAB koncernui „MG Baltic“ – už vienkartinį nemokamą leidimą skelbti šioje monografijoje jų žemėlapius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centrui – už leidimą naudoti Mažosios Lietuvos enciklopedijos I, II, III ir IV t. straipsniais, jų fragmentais, nuotraukomis, schemomis, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spausdinių skyriui, Lietuvos dailės muziejui už sutikimą publikuoti pateiktą eksponatų skaitmeninius vaizdus, Viešvilės pagrindinei mokyklai už leidimą naudoti Hanso Erhardto fon Knoblocho „Viešvilės kaimo kroniką“ (*Wischwiller Dorf-Chronik*, I–X t.), „Viešvilės bažnyčios kronikomis“ (*Wischwiller Kirchenchronik*), mokslinių straipsnių recenzentams, sutikusiems būti rengiamų mokslinių straipsnių dalykiniais redaktorais ir kt. Taip pat dėkojame Salomėjai Ramutei Bakaitienei ir kitiems vokiečių kalbos mokytojams, išvertusiems pateiktus straipsnius ir jų fragmentus į lietuvių kalbą. Atsiprašome skaitytojų, jei straipsniuose pasitaikys netikslumų – šio krašto istorija dar mažai susilaukusi mokslininkų dėmesio, dalį mėgėjiškai surinktos ir monografijoje pateiktos medžiagos dar reikia patikrinti, moksliškai pagrįsti.

Algirdas Sinkevičius

¹ Knobloch H. E. von. *Wischwiller Dorf-Chronik V*, Berlin-Dahlem, 2001, Seite 163.

² Šiaulinskas R. Naudvario kapinynas. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2005, p. 121–123, www.atl.lt.

³ Tamulynas L. Smalininkų kapinynas. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2006, p. 163–166, www.atl.lt.

⁴ Šiaulinskas R. Viešvilės kapinynas II. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2005, p. 123, www.atl.lt.

⁵ Budvydas U. Viešvilės kapinyno III (31753), *Jurbarko r. archeologinių tyrinėjimų 2009 m. ataskaita*, p. 156–157, www.atl.lt.

⁶ Budvydas U. Skalvių kario kapas iš Viešvilės kapinyno, 2014, žr. straipsnį šioje monografijoje.

⁷ Juškaitis V., Kazikėnų kapinynas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, 2015, p. 166–168, www.atl.lt.

⁸ Šapoka A. *Lietuvos istorija*, Kaunas, 1936, p. 85.

⁹ Varakauskas R. *Didvyriškieji Pilėnai*, Vilnius, 1969, p. 32.

¹⁰ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 21, p. 784.

¹¹ Interneto prieiga www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content...id...
Almonaitis V. Raudžių (Nemunijos) piliakalnis.

¹² Grižas G. Viešvilės lobis (1568–1570) m., 2014 m.

¹³ Budvydas U. III Viešvilės kapinynas ir neįtvirtinta senovės gyvenvietė.

¹⁴ Juškaitienė L. Naudvario kapinynas, lina.mlaikas@gmail.com.

¹⁵ Tamulynas L. Archeologija Viešvilės–Trapėnų–Smalininkų apylinkėse, 2014 m.

* Tai nerasta ir nepatvirtinta kituose istoriniuose šaltiniuose, todėl reikėtų laikyti tik str. Autoriaus H. E. fon Knoblocho prielaida (*red. pastaba*).

¹⁶ Knobloch H. E. von. *Beiträge für eine Dorf-Chronik I*, 1997, Berlin-Dahlem, Seite 11–15.

Turinys

1 dalies turinys

25	Pratarmė GAMTA
31	<i>Regina Morkūnaitė, Rimas Petrošius</i> . Įvadas
39	* <i>Albinas Rimvydas Kuskas</i> . Viešvilės smėlėtoji ir pelkėtoji kraštovė
77	* <i>Jonas Jablonskis, Aldona Tomkevičienė</i> . Nemuno hidrologiniai tyrimai
99	<i>Algis Butleris, Asta Uselienė, Vytautas Uselis</i> . Nemuno slėnis ir jo prieigos tarp Smalininkų ir Jūros
114	* <i>Regina Morkūnaitė</i> . Kaskalnio kontinentinių kopų susidarymas ir ypatumai
126	<i>Algirdas Sinkevičius</i> . Kaskalnio geomorfologinis draustinis
135	<i>Rimas Pakeris</i> . Ekspedicija pelkynų ir miškų upele – Viešvile

- 152 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas
- 159 *Vytautas Uselis*. Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato istorija ir geografija
- 167 *Saulius Bartminas*. Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato gyvūnija ir jos apsauga
- 174 *Algis Butleris*. Kurtinio populiacijos atkūrimas Karšuvos girioje
- 179 *Kurtas Neubacheris*. Medienos išvežimas iš miško
- 182 *Romualdas Mankus*. Girios medynų apdirbimas Viešvilės lentpjūvėje ir produkcijos realizavimas
- 186 *Algirdas Sinkevičius*. Girininkijos. Karališki Jūros miškai
- 210 *Kęstutis Masaitis, Irena Petrošienė*. Viešvilės miškai pokario laikotarpiu
- 217 *Algirdas Sinkevičius*. Pušų sakinimo darbai, technologija, įrankiai. Jurbarko sakinimo ruožas
- 233 *Vytautas Jurgis Valenta*. Jurbarko miškų urėdijos Kaskalnio miškai ir jų ekologiniai savitumai
- 236 *Linas Lingaitis*. Elninių žvėrių populiacijos tyrimas Jurbarko rajono savivaldybėje
- 258 *Linas Lingaitis*. Jurbarko rajono elninių žvėrių sumedžiojimas
- 263 *Algirdas Sinkevičius, Kęstutis Masaitis, Albinas Greičius*. Medžioklė Viešvilės giriose

ISTORIJA

ISTORIJA. ARCHEOLOGIJA

- 278 * *Linas Tamulynas*. Archeologijos objektai ir jų tyrimai Viešvilės bei Smalininkų apylinkėse
- 291 *Algirdas Sinkevičius*. Plokštinis degintinis IX–XI a. kapinynas I. Švedkalnis (*Swedenberg*)
- 299 * *Ugnius Budvydas*. Skalvių kario kapas iš Viešvilės I-ojo kapinyno
- 314 *Ugnius Budvydas*. Skandinaviški Viešvilės I-ojo kapinyno ietigaliai
- 323 *Rytis Šiaulinskas, Nijolė Vailionytė*. Viešvilės II-asis kapinynas
- 329 * *Gytis Grižas, Eduardas Remecas*. Viešvilės XVI amžiaus monetų lobis
- 345 * *Ugnius Budvydas*. Retos segės iš III-iojo Viešvilės kapinyno
- 351 * *Rytis Šiaulinskas*. Naudvario kapinynas ir senovės gyvenvietė
- 377 * *Vytautas Juškaitis*. Kazikėnų geležies amžiaus kapinynas
- 383 * *Linas Tamulynas*. Smalininkų kapinyno kapai ir radiniai
- 395 * *Valdemaras Šimėnas*. Vėžininkų senovės gyvenvietės archeologiniai tyrinėjimai
- 403 *Ovidijus Petkelis, Laima Toliušienė*. Senosios Vėžininkų gyvenvietės žvalgomieji tyrinėjimai

ISTORIJA. NUO SENIAUSIŲJŲ LAIKŲ

- 410 *Algirdas Sinkevičius*. Bendra Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos dalies, istorijos apžvalga
- 429 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilė ir jos apylinkės kryžiuočių karo kelių aprašymuose
- 455 * *Dainius Elertas*. Parapijos kūrimosi prielaidos Viešvilėje

- 498 *Algirdas Sinkevičius*. Senoji Švabės gyvenvietė
- 505 *Algirdas Sinkevičius*. Iš Viešvilės gyvenvietės praeities
- 524 *Algirdas Sinkevičius*. Buvę Viešvilės evangelikų parapijos dvarai
- 551 *Algirdas Sinkevičius*. Karališkasis (1546–1740), bajoriškasis (1740–1900) Viešvilės dvaras, Leipgirių palivarkas
- 569 * *Martynas Purvinas*. Viešvilės parapijos dvarų raida XVIII amžiaus pabaigoje–XX amžiuje
- 613 *Algirdas Sinkevičius*. Pamirštoji Viešvilės istorija atgyja. Viešvilės evangelikų parapijos dešinės Nemuno pusės kaimai ir vienkiemiai
- 613 Viešvilės kaimas (nuo XX a. pr. – mstl.)
- 624 Aukštnemunės (*Memelhöhe*) mažosios girininkijos sodyba 1937–1944 m.
- 627 Pagulbinių (Baltriškių) kaimas
- 635 Antgulbinių kaimas
- 638 Baltupėnų kaimas
- 643 Sokaičių kaimas
- 648 Vėžininkų kaimas
- 653 Nausėdų kaimai
- 657 Mociškių kaimas
- 662 Žagmantų kaimai
- 666 Beržlaukio (*Birkenfeld*) gyvenvietė
- 667 Kriokiškių kaimas
- 671 Tautiškių vienkiemis ir dvaras
- 673 Adomiškių kaimas
- 674 Lindikų kaimas
- 676 Nečiūnų kaimas
- 677 Aušgirių kaimas
- 681 Pagenaičių (*Schustern*) kaimas
- 683 Žukų kaimas
- 688 Naujininkų kaimas
- 690 Naujienos kaimas
- 692 Naumalūnio vienkiemis
- 695 Jūravos kaimas
- 697 Ridelkalnio kaimas
- 700 Kalvelių kaimas
- 705 Antupių kaimas
- 707 Žardelių kaimas
- 708 Apšriūtų kaimas
- 710 Leipgirių kaimas

- 712 Išdagų kaimas
- 712 Užbalių kaimas
- 715 Užtilčių Lindikų kaimas
- 717 Kazikėnų kaimas
- 723 Endriusių kaimas
- 730 Vidkiemio kaimas
- 734 Smalininkų Aukštogalių gyvenvietė (*Smalleningken Marktflecken*)
- 739 Smalininkai
- 751 Antšvenčių kaimas
- 754 Vidugiris
- 756 *Algirdas Sinkevičius*. Pamištoji Viešvilės istorija atgyja. Viešvilės evangelikų parapijos kairės Nemuno pusės kaimai ir vienkiemiai
- 756 Šilėnų kaimas
- 760 Dirvelių kaimas
- 761 Senųjų Liubėnų kaimas
- 764 Naujųjų Liubėnų kaimas
- 768 Galbrasčių kaimas
- 773 Vederaitiškių kaimas
- 777 Krauleidžių kaimas
- 781 Naujųjų Krauleidžių kaimas
- 782 Gyverlaukių kaimas
- 784 Ažėnų kaimas
- 785 Budupėnų kaimas
- 788 Treibgirių (*Treibgirren*) kaimas
- 788 Trapėnų kaimas
- 793 *Raimondas Genutis*. Aušgiriai. Istorijos dulkes nubraukus
- 798 *Algirdas Sinkevičius*. Administracinis teritorinis suskirstymas. Didieji ir mašieji valsčiai, apylinkės, seniūnijos
- 824 *Algirdas Sinkevičius*. Valstybinė siena. Panemunės kaimai – pasienio gyvenvietės
- 838 * *Edmundas Mažrimas*. Gyvenimas prie valstybių sienos
- 876 *Algirdas Sinkevičius*. Kontrabanda pasienyje tarpukariu
- 889 *Diana Kuzmarskienė*. Klaipėdos krašto autonomija
- 920 *Česlovas Šlėgaitis*. Pasienio apsaugos tarnybos kūrimas ir santykiai su sovietų karinėmis struktūromis 1990–1993 metais
- 927 *Jonas Kazlauskas*. Viešvilės pasienio užkardos įkūrimas 1992–1994 metais
- 932 Įstatymas, tvarka ir valdymas tarpukariu pagal Hansą Erhardtą fon Knoblochą. *Parengė Algirdas Sinkevičius*
- 943 *Algirdas Sinkevičius*. Pasienio policija, muitinė, teismas
- 958 *Asta Kazlauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Apie gyventojus ir mokamus mokesčius

- 970 *Algirdas Sinkevičius*. Mato vienetai, galioję ir Viešvilėje
- 975 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės taupomosios ir paskolų kasos draugija
- 992 *Algirdas Sinkevičius*. Pramonės, amatų, verslo ir prekybos įmonės iki 1939 metų
- 1013 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės grūdų malūnas ir kitos vandens energiją naudojusios įmonės
- 1039 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės socialinės globos namai
- 1048 *Algirdas Sinkevičius*. Medžio pramonės bendrovės „Hildebrandt“ lentpjūvė 1900–1943 metais
- 1067 *Algirdas Sinkevičius*. Siaurasis Pagėgių–Smalininkų geležinkelis (*Kleinbahn*) 1902–1944 metais
- 1083 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės savanoriška ugniagesių komanda
- 1091 *Algirdas Sinkevičius*. Sveikatos apsauga senojoje Viešvilėje
- 1111 *Kęstutis Demereckas*. Viešvilės upės žiočių raida XVII–XX amžiais. Upėvardžiai
- 1116 *Laima Bucevičiūtė*. Laivyba Nemunu XV–XVIII amžiais
- 1136 *Margarita Baršauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Navigacija Nemunu XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje
- 1151 *Algirdas Sinkevičius, Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Apie baidokus ir jūrininkus Viešvilėje
- 1158 *Arnoldas Piročkinas, Algirdas Sinkevičius*. Keltai per Nemuną žemiau Jurbarko po 1918 metų
- 1166 *Marius Pečiulis*. Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Vakarų Lietuvoje
- 1183 *Maksas Glangas*. Pirmojo pasaulinio 1914–1915 metų karo Viešvilėje kronika
- 1195 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Antrojo pasaulinio karo prie Viešvilės eiga. 1944 metų spalio
- 1215 *Algirdas Sinkevičius*. Žydų bendruomenės pėdsakais
- 1243 *Algirdas Sinkevičius*. Partizaninis judėjimas 1944–1953 m. ir NKVD–MVD–MGB dalinių veikla
- 1257 *Algirdas Sinkevičius*. Rusijos karinių dalinių išvedimas
- ISTORIJA. PRISIMINIMAI
- 1264 *Alius Burnelaitis*. Prisiminimuose – nevaikiški evakuacijos išgyvenimai. *Užrašė Danutė Karopčikienė*
- 1267 *Stanislava Visockienė*. Prisiminimai apie Antrąjį pasaulinį karą ir pokario metus
- 1281 *Lidija Strikienė*. Atsiminimai apie tremtį į Sibirą
- 1287 *Birutė Mencienė*. Pavogta jaunystė (Atsiminimai apie sovietų kalėjimus ir tremtį)
- ISTORIJA. BAŽNYČIOS
- 1309 *Jonas Trinkūnas*. Prūsų ir lietuvių religijų ryšiai
- 1314 *Rimantas Balsys*. Maldos seniesiems lietuvių ir prūsų dievams XIV–XVII amžių rašytiniuose šaltiniuose
- 1332 *Arūnas Baublys*. Religijos vaidmuo saugant tautinį tapatumą Klaipėdos krašte

- 1338 *Remigijus Šmeklis*. Klaipėdos krašto evangelikų bažnytinių organizacijų vaidmuo ugdant lietuvininkų tautinę savimonę
- 1348 *Irena Julija Foktienė*. Evangelikų liuteronų giesmės – lietuvininkų krikščioniškojo dvasingumo šaltinis
- 1373 *Algirdas Sinkevičius*. Religinės bendruomenės ir jų veikla
- 1402 *Arnoldas Piročkinas*. Katalikybė Klaipėdos krašte 1923–1939 metais
- 1409 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Viešvilės katalikų bažnyčia
- 1415 *Raimondas Genutis*. Gyvasis fakelas iš Viešvilės

2 dalies turinys

ISTORIJA. ŠVIETIMAS IR KULTŪRINIS GYVENIMAS

- 1445 *Algirdas Sinkevičius*. Lietuviška spauda ir švietimas Ragainės apskrityje Rytų Prūsijos kontekste
- 1458 *Algirdas Sinkevičius*. Nuo parapinės iki pagrindinės mokyklos
- 1505 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės vaikų globos namai
- 1515 *Birutė Sinkevičienė*. Viešvilės žemės ūkio mokykla
- 1555 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės žemės ūkio mokyklos mokomasis ūkis
- 1570 *Algirdas Sinkevičius*. Smalininkų vandens ūkio mechanizacijos mokykla
- 1577 *Aldona Mališauskienė, Algirdas Sinkevičius*. Iš Smalininkų žemės ūkio mechanizacijos technikum istorijos
- 1616 * *Justinas Stonys*. Muziejaus kūrimo ir pradinės jo veiklos rezultatų metmenys senovinės technikos muziejaus Smalininkuose pavyzdžiu
- 1634 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Baumano svečių namai – kaimo gyvenimo centras
- 1644 *Algirdas Sinkevičius*. Visuomeninės organizacijos ir jų veikla tarpukariu
- 1655 *Larisa Simonavičienė, Algirdas Sinkevičius*. Kultūros namai, jų istorija, veikla
- 1677 * *Arvydas Griškus*. Viešvilės kultūrinis savitumas: tradicijos, papročiai, regioninis tapatumas XXI a. 1–2 dešimtmetyje
- 1700 *Aldona Šiaulinskienė, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės suaugusiųjų dailės studija. Mažosios Lietuvos kraštas jos kūrinuose
- 1705 *Audronė Saladienė*. Viešvilės miestelio biblioteka
- 1725 *Algirdas Sinkevičius*. Iš pašto praeities
- 1743 *Martynas Purvinas*. Viešvilės pašto istorija
- 1748 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės vaikų darželis
- 1763 *Danutė Daugirtienė, Algirdas Sinkevičius*. Persitvarkymo Sąjūdžio kūrimosi metai Viešvilėje
- 1767 *Aldona Palavinskienė*. Viešvilės seniūnijos spartakiados
- 1769 *Irena Oičenkienė*. Gražiausios Viešvilės gyvenvietės sodybos

ETNINĖ KULTŪRA

- 1775 *Rimantas Balsys*. Kai kurios Motiejaus Pretorijaus hipotezės ir jų interpretacijos XX amžiaus pabaigos–XXI amžiaus pradžios mitologų darbuose
- 1787 *Nijolė Laurinkienė*. Žemyna ir kiti žemės deivės vardai
- 1799 *Rimantas Balsys*. Žirgų (arklių) dievybės rašytiniuose šaltiniuose
- 1804 *Gintaras Beresnevičius*. Prūsijos amfiktionijos steigtis prūsų legendose ir germaniškasis kontekstas
- 1814 *Irena Julija Foktienė*. Žvilgsnis į vakarinių baltų praeitį
- 1828 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Kai kurie Pamaro krašto dainų poetikos ypatumai. Pamaro krašto dainų moteris
- 1835 *Rūta Pabarčienė (Grumadaitė)*. Mažosios Lietuvos raudų regioninis išskirtinumas
- 1840 * *Irena Julija Foktienė*. Mažojoje Lietuvoje skambėję himnai
- 1866 *Vidmantas Mačiulskis*. XVII–XIX amžių lietuvininkų šokis kaip etninės tapatybės ženklas
- 1879 *Antanas Butkus*. Mažosios Lietuvos muzikos instrumentarijus ir jo mokslinė rekonstrukcija
- 1890 *Regina Kliukienė, Algirdas Sinkevičius*. Apie XVI–XX amžių Ragainės apskrities vietovių tradicijas ir papročius
- 1917 *Algirdas Sinkevičius*. Iš Viešvilės apylinkių kulinarinio paveldo
- 1927 * *Kristina Blockytė*. Užgavėnės Mažojoje Lietuvoje. Tradicijų rekonstrukcija
- 1939 *Algirdas Sinkevičius*. Senųjų Skalvos gyventojų aprangos ir lietuvininkų tautinio kostiumo atkūrimo pėdsakais
- 1964 *Ona Danutė Aleknienė*. Lietuvininkų apranga XIX amžiuje
- 1977 * *Elena Matulionienė*. Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto gyventojų XX amžiaus apranga ir interjero tekstilė
- 2004 * *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės ir aplinkinių gyvenviečių architektūra. Pagrindiniai istorinio-kultūrinio paveldo bruožai
- 2039 *Elena Vizbarienė*. Senieji Viešvilės pastatai – Mažosios Lietuvos krašto praeities liudininkai
- 2053 *Jūratė Šlekonytė*. Apie vieną lietuvininkų žaidimą
- 2065 *Algirdas Sinkevičius*. Senosios Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos kapinės
- 2118 *Algirdas Sinkevičius*. Žirgai – Mažosios Lietuvos kultūros paveldo dalis
- 2143 *Algirdas Sinkevičius*. Žvejyba Nemune žemiau Jurbarko
- 2187 *Hansas Erhardtas fon Knoblochas*. Apie arklių vežėčias
- KALBA
- 2195 *Vitas Povilaitis*. Prūsų kalba (*Prūsiska Bila*)
- 2200 *Letas Palmaitis*. Skalviai
- 2204 *Zigmas Zinkevičius, Algirdas Sinkevičius*. Mažosios Lietuvos Ragainės apskrities ir Klaipėdos krašto kalba XVI–XIX amžiais, jos tarmės
- 2217 * *Danguolė Mikulėnienė*. Iš Viešvilės apylinkių kalbos tyrimų istorijos
- 2230 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės

- 2238 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto suvalkietiška jame idiolekte
- 2248 *Rima Bakšienė (Bacevičiūtė)*. Klaipėdos krašto aukštaitiškosios dalies naujosios tarmės formavimasis
- 2255 * *Laura Geržotaitė*. Sociogeolingvistinis Klaipėdos krašto aukštaičių kalbos tyrimas „Viešvilės apylinkių šneka“
- 2269 *Regina Meškauskienė*. XX amžiaus pradžios germanizmų tyrimai Viešvilės apylinkių lietuvininkų kalboje
- 2284 *Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės gyventojų pavardės XVI–XX amžiais
SOCIOLOGIJA
- 2301 * *Vidmantas Daugirdas*. Viešvilės valsčiaus teritorijos ir gyventojų raida
- 2336 *Alydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės miestelio ir jo apylinkių gyventojų verslai ir verslumas
- 2349 *Alydas Aleksandravičius, Algirdas Sinkevičius*. Viešvilės seniūnijos ūkininkų veiklos ir gyvenimo sąlygos
- 2358 *Vidmantas Daugirdas, Algirdas Sinkevičius*. Seniūnijos savivaldos atkūrimo problema
- 2368 * *Vilma Atkočiūnienė*. Viešvilės vystymosi gyvybingumo stiprinimo scenarijus
TAUTOSAKA
- 2389 *Jonas Balys*. Tautosaka Mažojoje Lietuvoje
- 2398 * *Irena Julija Foktienė*. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos lietuvininkų pasakojamosios tautosakos keliais
- 2475 *Regina Meškauskienė*. Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos smulkioji tautosaka
- 2485 *Lina Petrošienė*. Mažosios Lietuvos, Suvalkijos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų melodijų paralelės
- 2508 *Lina Petrošienė*. Vaikų dainuojamoji tautosaka Mažojoje Lietuvoje
- 2528 *Bronislava Kerbelytė*. Dvasregiai lietuvininkų ir lietuvių sakmėse
- 2538 *Aušra Kavaliauskienė*. Lietuvininkų dainų rūtos ir rožės. Iš Viliaus Kalvaičio „Prūsijos lietuvių dainų“ rinktinės
ŽYMESNI ŽMONĖS
- 2557 Viešvilės bajoriškojo dvaro savininkas Johanas Frydrichas fon Domhardtas. *Parengė Algirdas Sinkevičius*
- 2559 *Vytautas Kutkevičius*. Martynas Mažvydas ir Viešvilė. Ant girnapusės Viešvilėje
- 2564 *Algirdas Sinkevičius, Vidmantas Daugirdas*. Viešviliškiai, prisiminkite Mykolą Merliną
- 2568 *Vytautas Kutkevičius*. Mokslininkas ir profesorius Valteris Gaigalaitis
- 2571 Kraštotyrininkas Hansas Erhardtas fon Knoblochas. Jis tapė savo prarastos tėviškės paveikslą. *Parengė Alina Baravykaitė*
- 2577 *Algirdas Sinkevičius*. Mokslo darbuotojai, susiję su Viešvile
- 2600 *Algirdas Sinkevičius*. Kultūros, sporto, ūkio, politikos ir visuomenės veikėjai
- 2617 Krašto kūrėjai, rašytojai ir poetai. *Parengė Algirdas Sinkevičius*

- 2706 *Algirdas Sinkevičius*. Krašto dailininkai, tautodailininkai
- 2717 Apie autorius
- 2723 Straipsnių, įvertintų monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos, reziumė anglų kalba
- 2742 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 2745 *Petras Jonušas, Algirdas Sinkevičius*. Monografijos finansavimas
- 2755 Viešvilės miestelio žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2756 Viešvilės seniūnijos žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2757 Viešvilės evangelikų liuteronų parapijos žemėlapis 1745 m. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2758 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2760 Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas
- 2762 Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas
- 2764 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 2768 Rengiamų bei išleistų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapis. *Sudarė UAB „Žemėlapių artelė“ kartografė Aira Dubikaltienė*
- 2770 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)
- 2772 Asmenvardžių rodyklė

* Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, įvertinti monografijų serijos Lietuvos valsčiai Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos. Knygos gale anglų kalba pateikiamos šių straipsnių santraukos.